International Online Journal of Educational Sciences, 2016, 8 (2), 131-144

iojes
www.iojes.net

International Online Journal of Educational Sciences

ISSN: 1309-2707

The Place of Women History in the Current History Textbooks in Turkey

Mehmet ALPARGU[1] and Hülya ÇELİK[2]

[1] Sakarya University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History, Sakarya, TURKEY, [2] Sakarya University, Faculty of Education, Department of Primary Education, Social Studies Education Branch, Sakarya, TURKEY

ARTICLE INFO

Article History:
Received 12.12.2015
Received in revised form 24.01.2016
Accepted 02.02.2016
Available online 13.03.2016

ABSTRACT

This study analyzing the place of women history in current secondary education history textbooks in Turkey is based on case study. The analyzed history textbooks are Secondary Education History 9, 10, 11, Turkish Republic Revolution History and Kemalism and Contemporary Turkish and World History. Content analysis is used in the analysis of the data and the place of women in the historical events presented in the textbooks is assessed through content analysis. As the textbooks are shaped by curriculum, it is found out that an independent women history is not given. Within the history subjects, the subjects related with women history is seen through text, historical characters or as an expression within the subject. It is also found out that women are visible within the history subjects in the history textbooks; however this rate is not enough. The most prevalent role represented by women in secondary education history textbooks is mother and wife in Turkey. The state leadership and direction of the female warriors are discussed in the textbooks. Women are also found out to be given as writer; artist, sportswomen and nurse in the textbooks, but their roles in economy are not given. In this study it is found that although women history is limited in the current secondary education history textbooks in Turkey, some certain roles taken and given by women are stand on.

© 2016 IOJES. All rights reserved

Keywords:
women history, history textbooks, secondary education, women roles

Extended Abstract

Purpose

This study aims to define how woman history takes place in the current secondary education history textbooks in Turkey. Within this primary purpose the study searches for the following two main questions:

1. Which subjects, how and what extent does the women history take place in the secondary education history textbooks?

2. What are the roles of the women representing in the secondary education history textbooks?

Method

This study analyzing the place of women history in current secondary education history textbooks in Turkey is based on the case study. Case study, which may be both the output and object of the research, is kind of design in the qualitative research (Cresswell, 2013: 96). The analyzed history textbooks are Secondary Education History 9, 10, 11, Turkish Republic Revolution History and Kemalism and Contemporary Turkish and World History.

Content analysis method is used in the data analysis, and the place of women in the historical events presented in the course books is assessed through content analysis. Firstly current history text books used in the secondary schools are surveyed, in which subjects, how and in which pages the women history take

[1] Corresponding author's address: Sakarya University, Faculty of Education, Sakarya, TURKEY
Telephone: 0 264 295 71 74
Fax: 0 264 295 71 83
e-mail: hcelik@sakarya.edu.tr
DOI: http://dx.doi.org/10.15345/iojes.2016.02.012

© 2016 International Online Journal of Educational Sciences (IOJES) is a publication of Educational Researches and Publications Association (ERPA)

place are tabulated. This chart is given in the appendixes and the content analysis is explained at the end of the first study findings. Secondly from the data taken from the textbooks the roles represented by women are analyzed by categorizing.

Findings

In the ninth grade history textbook women history takes place in subjects of the first Turkish states in Central Asia, History of Islam, West Karahanid State and Great Seljukid State as mostly expression in the text. The tenth grade textbook, mostly about Ottoman history gives place for women history as separate text. In the eleventh grade history textbook mostly about culture and civilization gives place for women history as separate text too. In the textbook of the Turkish Republic History of Revolution and Kemalism, the woman history is given much rather through important women characters. In the contemporary Turkish and World History book, instead of a separate text on the woman history, examples through women characters are given (see Appendixes Chart 5).

In the textbooks, according to the grade level, the rate of the woman history is % 4,145 in 9th grade; % 3,153 in the 10th grade and % 6,276 in the 11th grade; % 3,686 in the Turkish Republic History of Revolution and Kemalism books and % 1,694 in the Contemporary Turkish and World History books are defined.

The role represented by the women at most in the books is mother and wife. As the role of the women in the state management, they are mostly talked about being the wife of the ruler "hatun". The political rights of the women take a wide place in the history text books. Before many developed countries in the world, it is also stressed that women have political rights in Turkey. In the history text books, besides warrior characters of women in the fronts, their impacts behind the front are stressed. In the text books women take place as writer, artist, sportswoman and nurse. But the influences of women in economy are ignored in the text books.

Discussion

In the history textbooks in Turkey, it can be claimed that woman are visible in the history subjects, however, this rate is not enough. Thus in spite of the innovation in the national education program reached by the study of Osler (1994) on the history course book in England, this result matches up with the result that women are represented less than men in the course books.

In the secondary school history course books in Turkey, the most prevalent role represented by women is mother and wife. Not only in the old Turks and Ottomans but also in the Republic period the identity of women for being mother and wife is brought forward. In the study of Gelgeç-Bakacak (2009:634), it is stressed that in many articles and writings published in the women journals and newspapers in the republic period, the image of woman is defined not to be contrast to the housewife, the woman of the family and the first duty of the woman is to carry out the duties as being mother and wife. In the textbooks, the state leadership and direction of the female warriors are discussed but the role of women in economy is not touched upon. For example in the article of Dingeç (2010), woman using their places, effort and knowledge in the production process in the economical meaning in the 17th, 18th and 19th Makal (2010), the quality of women workers in the republic period , the financial fields of the women workers and their working conditions are explained. In his article Erdal (2008) gives examples from Halide Edip's writings on the education of women and their working life.

Conclusion

This study which analyzes how women take place within the historical events presented in current history secondary education textbooks in Turkey reveals the women history in a way. As the textbooks are shaped by curriculum, it is found out that an independent women history is not given. Within the history subjects, the subjects related with women history is seen through text, historical characters or as an expression in the subject. It is found out that. In the history text books, women are visible within the history subjects; however this rate is not enough. As a contribution to the women history and education field, the following studies could be done through a comparative analysis of women history in the previous history textbooks and woman visuals in the textbooks.

Türkiye'de Güncel Tarih Ders Kitaplarında Kadın Tarihinin Yeri

Mehmet ALPARGU[1] ve Hülya ÇELİK[2]

[1] *Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Sakarya/TÜRKİYE,* [2] *Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, Sakarya/TÜRKİYE*

MAKALE BİLGİ

Makale Tarihçesi:
Alındı 12.12.2015
Düzeltilmiş hali alındı 24.01.2016
Kabul edildi 02.02.2016
Çevrimiçi yayınlandı 13.03.2016

ÖZET

Türkiye'deki güncel orta öğretim tarih ders kitaplarında kadın tarihinin yerini inceleyen bu araştırma bir durum çalışmasıdır. Liselerde güncel olarak kullanılan Ortaöğretim Tarih 9, 10, 11, Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük ve Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi kitapları olmak üzere beş adet lise tarih ders kitabı bu araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmış, ders kitaplarında sunulan tarihi olaylar içinde kadınların nasıl yer aldığı içerik analizine tabi tutularak değerlendirilmiştir. Ders kitapları öğretim programı ile şekillendiğinden programda da olduğu gibi bağımsız bir kadın tarihine yer verilmediği saptanmıştır. Tarih konuları içinde kadın tarihi ile ilgili konular metin şeklinde, tarihi karakterler üzerinden ya da konu içinde ifade olarak geçmiştir. Tarih ders kitaplarında kadının tarih konuları içinde görünür olduğu, ancak yine de bu oranın yeterli olmadığı belirlenmiştir. Türkiye'de ortaöğretim tarih ders kitaplarında kadınların temsil edildiği en yaygın rol, anne ve eş olmalarıdır. Ders kitaplarında kadının devlet yöneticiliği ve savaşçı yönü de ele alınmaktadır. Kadınların yazar, sanatçı, sporcu ve hemşire olarak da ders kitaplarında yer aldığı tespit edilmiş, ancak ekonomideki rollerine değinilmemiştir. Bu araştırmada Türkiye'de ortaöğretim güncel tarih ders kitaplarında kadın tarihinin sınırlı da olsa yer aldığı ve kadına verilen belli roller üzerinde durulduğu sonucuna ulaşılmıştır.

© 2016 IOJES. Tüm hakları saklıdır

Anahtar Kelimeler:
kadın tarihi, tarih ders kitapları, orta öğretim, kadın rolleri

Giriş

Tarih yazımında bir alan olarak kadın tarihi, post modernizm döneminde başlayan bir gelenek olmasa da bu dönemde olgunlaşmıştır. Bu anlayışa göre geleneksel tarihin öznesi erkektir. Ülkelerin, hükümetlerin, savaşların anlatıldığı tarihte başoyuncular arasında kadınlar yoktur. (Çakır, 1996: 223). Dolayısıyla kadın tarihi yazımının ana noktası çalışmanın merkezine kadını almak, kadınları fiillerin aktörü, eyleyenleri ya da anlatanların merkezi olarak kurgulamak olmuştur (Yılmaz, 2012: 62).

Kadın Tarihi

Feminist tarihçilikle bağlantılı olan kadın tarihinin tanımı ve içeriği pek çok uzman tarafından sorgulanmıştır. Hufton, kadın tarihine üç açıdan yaklaşmıştır (Hufton vd, 1985): Bunlardan ilki kadının geçmişteki rolü ve durumunun farkına varmaktır. Diğer bir ifadeyle kadınları geleneksel toplumun sosyal, ekonomik, dini, siyasi ve psikolojik durağan çevresinde konumlandırmaktır. İkincisi tarihe toplumsal cinsiyet boyutu vermektir. Üçüncü olarak kadınlar toplumdan soyutlanmış olarak yaşamamaktadırlar ve onlara ilişkin kanıtlar erkekler tarafından keşfedilmekte ve erkek varsayımlarına dayanmaktadır. Mc. Millan da kadın tarihini, erkek tarihçilerin kadınların geniş oranda dışlandığı savaş, diplomasi, devlet işleri gibi eril odaklı eylemlerle ilgili yazımlarda kadınların tarihi fotoğrafa geri getirilmesi şeklinde tanımlamıştır (akt.Hufton vd, 1985). Ona göre kadın tarihi kadınların kendi tarihlerine sahip olduğu gerçeğini tanımakla başlamalıdır. Bu toplumsal cinsiyet, ırk, sınıf ya da renk gibi kadının bireysel ve kolektif yaşamında güçlü bir belirleyici faktördür. Kadın tarihi, tarih disiplinine bir bütün olarak eklendiğinde geçmiş algımız değişecek tarihi problemleri algılayışımız derinleşecektir.

Humphreys, izole edilmiş bir kadın tarihinden ziyade toplumsal cinsiyet ideolojilerinin birleştiği toplumsal ilişki ve deneyimlerin ele alınması gerektiğini, kadın cinsi kavramının eril cinsi kavramıyla madalyonun öteki yüzü gibi ilişkili olduğunu belirtmektedir (akt.Hufton vd, 1985). Kadın tarihinin

[2] Sorumlu yazarın adresi: Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sakarya/TÜRKİYE
Telefon: 0 264 295 71 74
Faks: 0 264 295 71 83
e-posta: hcelik@sakarya.edu.tr
DOI: http://dx.doi.org/10.15345/iojes.2016.02.012

konusunu, toplumsal cinsiyet kavramının tarihi olarak tanımlaması gerektiğini söylemektedir. John da kadın tarihinin kadınların yaşamlarındaki ilgi ve önceliklerin erkeklerinkinden daha az geçerli olduğu varsayımı tehlikesi bulunduğunu savunmaktadır (akt.Hufton vd, 1985).

Kadın tarihi ayrı bir alan olarak ele alındığında gettolaşma sorunu (Genovesel, 1992), sosyal tarih içinde ele alındığında da kadın deneyimlerinin görünmezliği sorunu ortaya çıkmakta ve bu durum feminist tarihçilerce eleştirilmektedir. Başlangıçta geleneksel tarih yazımının görünmez kıldığı kadınları, görünür hale getirmek ve kadınlara kendi geçmişlerini geri vermek amacı taşıyan feminist tarihçilik erken dönem eserlerini de bu yaklaşımı örnekleyecek isimlerde vermiştir (Berktay, 2015: 152). Bu eserlerden bazıları Görünür Hale Gelmek: Avrupa Tarihinde Kadınlar, R.Bridental&C. Koonz, 1977; Clio'nun Bilincini Yükseltmek, Kadın Tarihi Konusunda Yeni Perspektifler; M. Hartman & L. Banner, 1974; Çoğunluk Kendi Geçmişini Arıyor, Gerna Lerner, 1979; Kadın Tarihini Geri Almak, B. Carrol, 1976.vb. Önceleri tarihteki ünlü kadınlar üzerinde yoğunlaşan feminist tarihçiler sonraları sıradan kadın ve erkeklerin deneyimlerini ele almışlardır. 1970'lerin ortalarından itibaren de farklılıkları yok sayan bütünleştirici bir kadın kategorisi yerine etkili bir analiz aracı olarak toplumsal cinsiyet kavramını kullanmaya başlamışlardır (Berktay, 2015: 153).

Kadın tarihi çalışmaları Türkiye'de oldukça yeni bir alandır. Dünyanın başka yerlerinde olduğu gibi Türkiye'de de feminist tarihçilik 1980'lerde ortaya çıkan kadın hareketlerinden etkilenmiş ve kadınların kalıcı belleğini inşa etmeye başlamıştır. Kadın tarihinde biyografilerin yanı sıra kadın hareketleri üzerinde durulmuş, kadın hakları, kadının toplumsal üretime katılması konuları vurgulanmıştır (Durakbaşa, 1998; Çakır, 1996; Göçek, 2000; Bekiroğlu, 1998). Sözlü tarih çalışmaları ile sıradan kadınların tarihi de araştırmalara konu olmuştur. Kadınların tarihine ilişkin her türlü materyali toplayan ve araştırmacıların hizmetine sunan Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı gibi kurumların varlığıyla kadınların kalıcı belleği daha da pekişmektedir (Berktay, 2015:156).

Dünyada ve Türkiye'de kadın tarihi çalışmalarının daha geniş kitleler tarafından bilinmesi, böylece kadına karşı önyargıların ortadan kalkmasında eğitim en önemli etkiye sahiptir. Bu etkiyi değerlendirmede de öğretim programlarıyla şekillenen ders kitapları anahtar rol oynamaktadır.

Ders Kitapları ve Kadın Tarihi

Ders kitabı yalnızca yazılı ve basılı bir yönerge değil, aynı zamanda bilgi almaya ve vermeye yarayan bir araçtır. Ders kitabı, bir ülkede uygulanan eğitim felsefesine göre hazırlanmış, eğitimin amacı ve hedeflerini belirleyen ve bu hedefe nasıl ulaşılacağını gösteren konularını da içeren müfredat programının en somut hali olarak nitelendirilmektedir (Kabapınar, 2003: 319). Dolayısıyla ders kitapları öğretmenin ne öğreteceği ve öğrencinin de ne öğreneceği konusunda en belirleyici unsurlardan biridir. Öğretimde, öğretmenin gücünü daha iyi kullanmasına, vermek istediklerini daha sistematik vermesine; öğrencinin de öğretmenin anlattıklarını istediği zaman ve yerde istediği şekilde tekrar etmesine imkân veren temel materyallerdir (Ceylan ve Yiğit, 2003: 24).

Tarih dersleri için kullanılan ders kitapları öğretmenlerin iyi öğretim etkinlikleri düzenlemeleri ve çeşitli öğretim metotlarını kullanmaları için önemli bir rehberdir. Türkiye'de ders kitapları her sınıf düzeyinde ücretsiz olarak öğrencilere dağıtılmakta, bu durum ders kitabı kullanımını ve etkisini daha da yaygın hale getirmektedir.

Ders kitaplarında kadın tarihine ne şekilde ve oranda yer verildiği yurt dışında yapılan çalışmalarda önemli bir sorun olarak incelenmiştir. Repoussi ve Titiaux-Guilllon (2010) makalesinde Avusturya'daki ders kitaplarında özellikle 2002'ye kadar kadınların çok az yer aldığından söz etmektedir. Delaney (1996) çalışmasında 1971'de Amerika'daki bir araştırma sonucuna değinmekte 13 adet tarih ders kitabı incelendiğinde kadın tarihinin %1'den fazla oranda yer almadığını belirtmektedir. Özellikle öğretim programlarındaki değişimle bu oranın artmasını umduklarını ancak kadın tarihinin ders kitaplarında yine de yeterince yer almadığını söylemektedir. Chick (2006) de çalışmasında Amerika'da ders kitaplarını cinsiyet dengesi açısından 1960'larda değerlendirmeye başladıklarını, 1960, 1970 ve 1980'lerde Amerikan tarih ders kitaplarında kadınların görünmezliğinin tespit edildiğini açıklamaktadır. 1990'lardaki bir araştırmada da tarih ders kitaplarının yalnızca %3'ünün kadınlara ayrıldığını belirtmektedir. 2005 yılındaki kitapları karşılaştırdığı kendi araştırmasında önceki dönemlere göre kadın tarihine ilişkin bir artış olduğu ancak yine

de Amerikan başkanları, savaş alanları ve liderleriyle erkeklerin tarihi kayıtlardaki büyük etkisinin vurgulandığını söylemektedir. 1970'lerde Hollanda'da müfredatı geliştirenler kadın tarihine, kadına karşı önyargıları göstermenin bir yolu olarak bakmışlardır (Ten Dam ve Rijkaschaoeff, 1996; akt. Levstik, 2008: 181). Kadın tarihi yalnızca geçmişi anlamak değil aynı zamanda kız öğrencilerin toplumda bulundukları konumu daha iyi anlamalarını sağlamak amacıyla da talep edilen ve denenen bir ders haline gelmiştir. Ancak Ten Dam ve Rijkaschaoeff araştırmalarında kızların tarihteki kadınlarla özdeşim kurmada isteksiz oluşlarının kadınları tarihin öznesi olmaktan çok kurbanlar olarak sunan öğretim yaklaşımından kaynaklandığı görüşündedirler (Levstik, 2008: 181). Bu çalışmanın aksine Levstik ve Groth'un araştırmasındaki öğrenciler, kadının tarihsel deneyimlerini ırk, sınıf, din ve bölgeye göre çeşitlendirerek onlara daha az kurban, daha çok tarihsel özne rolü yükleyerek tanımlama eğilimi göstermişlerdir (Levstik ve Groth, 2002: 240-247). Bu araştırma da kadın tarihinin derslerde sunuluş biçimlerinin ne kadar etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Türkiye'deki tarih ders kitaplarını inceleyen çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Bu araştırmalara bakıldığında bir kısmının geçmişteki tarih ders kitapları üzerine yoğunlaştığı tespit edilmektedir (İşçimen, 2007; Müjdeci ve Karakılıç, 2007; Araz, 2008; Yıldırım ve Şimsek, 2015). Çanakkale Savaşı ve Coğrafi keşifler gibi belli konuların tarih ders kitaplarında işlenişi (Zeyrek,2007; Gelibolu, 2008), ya da tarih ders kitaplarındaki sorunlara değinen çalışmalar (Öztürk, 2011a;Öztürk, 2011b) da mevcuttur.

Tarih ders kitaplarına ilişkin araştırmalar gözden geçirildiğinde 10. ve 11. sınıf tarih ders kitaplarındaki görseller ve metinlerde toplumsal cinsiyetin temsiliyle ilgili tarih öğretmenlerinin görüşlerini ortaya koyan bir çalışma (Demircioğlu, 2014) dışında Türkiye'deki tarih ders kitaplarında kadınların yerini doğrudan inceleyen bir araştırmanın yapılmadığı tespit edilmiştir. Alandaki bu boşluktan yola çıkarak bu araştırmada Türkiye'de güncel olarak kullanılan ortaöğretim tarih ders kitaplarında kadın tarihinin yeri tespit edilmeye çalışılacaktır.

Araştırmanın Amacı

Türkiye'de 2006 yılında ortaöğretim tarih programı yapılandırmacılık anlayışına uygun olarak yenilenmiş, buna göre ders kitapları yeniden yazılmıştır. Bütün öğrencilere ücretsiz olarak dağıtılan ders kitapları tarih öğretmenlerinin en temel öğretim materyalleridir. Dolayısıyla bütün öğrencilerin kullandığı bu kitaplardaki anlatım da önem kazanmaktadır. Bu araştırmada güncel ortaöğretim tarih ders kitaplarında kadın tarihinin yerini belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaç çerçevesinde araştırmada şu iki temel soruya cevap aranmaktadır.

1. Orta öğretim tarih ders kitaplarında kadın tarihine hangi konularda, ne şekilde ve ne oranda yer verilmektedir?

2. Orta öğretim tarih ders kitaplarında kadınların temsil edildiği roller nelerdir?

Yöntem

Türkiye'deki güncel orta öğretim tarih ders kitaplarında kadın tarihinin yerini inceleyen bu araştırma bir durum çalışmasıdır. Durum çalışması, araştırmanın hem ürünü hem de nesnesi olabilecek nitel araştırma içerisindeki bir desen türüdür (Cresswell, 2013: 96). Sınırlı bir sistemin derinlemesine betimlenmesi ve incelenmesidir (Merriam, 2013: 40). Durum çalışması araştırması, araştırmacının gerçek yaşam, güncel sınırlı bir sistem ya da belli bir zaman içindeki çoklu sınırlandırılmış sistemler hakkında gözlem, mülakat, görsel-işitsel materyal, doküman ve raporlar gibi çoklu bilgi kaynakları aracılığıyla detaylı ve derinlemesine bilgi topladığı, bir durum betimlemesi ya da durum temaları ortaya koyduğu nitel bir yaklaşımdır(Cresswell, 2013: 96).

Bu araştırmada kadın tarihinin yeri orta öğretim tarih ders kitapları bağlamında derinlemesine incelenmiş ve bir durum betimlemesi ortaya konmuştur. Liselerde güncel olarak kullanılan Ortaöğretim Tarih 9, 10, 11, Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük ve Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi kitapları olmak üzere toplam beş adet lise tarih ders kitabı bu araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır.

Verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmış, ders kitaplarında sunulan tarihi olaylar içinde kadınların nasıl yer aldığı içerik analizine tabi tutularak değerlendirilmiştir. İçerik analizinde temelde yapılan işlem birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve

bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde organize ederek yorumlamaktır (Yıldırım, Şimşek, 2000:175). Bu çalışmada kadın tarihi geniş anlamıyla ele alınmış ders kitaplarında yalnızca tarihteki ünlü kadın karakterler değil, tarihin siyasal, sosyal, kültürel, ekonomik konularında kadınlara yer veriliş biçimleri de belirlenmiştir. İlk olarak orta öğretimde kullanılan güncel tarih ders kitapları taranmıştır. Hangi konular içinde kadın tarihine yer verildiği tespit edilmiştir. Kadın tarihinin " konu içinde ifade olarak", "metin şeklinde", karakter üzerinden" olmak üzere üç şekilde verildiği ortaya çıkmıştır. Kadın tarihine hangi konular içinde, ne şekilde ve hangi sayfalarda yer verildiği tablolaştırılmıştır. Bu tablolar ekler kısmında verilmiş, içerik analizi birinci araştırma bulguları sonucunda detaylı olarak açıklanmıştır. Ders kitaplarında sınıf seviyelerine göre kadın tarihinin oranı kitabın toplam sayfa sayısına kadın tarihinin geçtiği sayfa sayısı oranlanarak tespit edilmiştir.

İkinci olarak da ortaöğretim tarih ders kitaplarında kadın tarihine hangi konular içinde, ne şekilde ve hangi sayfalarda yer verildiğine ilişkin verilerden kadınların temsil edildiği rollere ulaşılmıştır. Bu roller anne ve eş, devlet yöneticisi, savaşçı, yazar, sanatçı, sporcu ve hemşire şeklinde kategorileştirilmiştir. Orta öğretim tarih ders kitaplarında kadınların temsil edildiği rollere ilişkin bulgular başlığı altında bu kategoriler açıklanmıştır.

Çalışmanın geçerlik ve güvenirliği Merriam'ın (2013: 221) çalışma süreci, ham veriler ile ortaya çıkmaya başlayan bulguların birbiriyle örtüşme ve uyumu ve kesin olmayan yorumlarla ilgili olarak meslektaşlarla görüşme ve tartışmalar yapılması şeklinde tanımladığı uzman değerlendirmesi ile elde edilmiştir. Ortaöğretim tarih ders kitaplarında kadın tarihine hangi konular içinde, ne şekilde ve ne oranda yer verildiğine ilişkin veriler ile kadınların temsil edildiği rollere ilişkin veriler araştırmacılar ve alan uzmanı tarafından incelenerek değerlendirilmiştir.

Bulgular

Orta öğretim tarih ders kitaplarında kadın tarihine hangi konularda, ne şekilde ve ne oranda yer verildiğine ilişkin bulgular

9. sınıf tarih ders kitabında kadın tarihine ilişkin olarak yalnızca Türklerde kadının toplumdaki yeri ve Bacıyan-ı Rum başlıca metin olarak verilmiştir (bkz. Ekler Tablo 1). Hunlar konusunda Çinli prenseslerin evlendirilmesinden, İslamiyet öncesi Arap yarımadası konusunda kız çocuklarına değer verilmediğinden, Batı Karahanlı Devleti konusunda Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın bir Karahanlı prenses ile evlenerek iki devlet arasında akrabalık kurulduğundan söz edilmiştir. Hz. Muhammed'in peygamberlik öncesi hayatının anlatıldığı bölümde Hz. Hatice bir kadın karakter olarak verilmiştir. Şöyle ki:

> *"Hz. Muhammed daha önce olduğu gibi gençlik çağlarında da güvenirliliği, doğruluğu ve dürüstlüğü ile ün saldı. Yalan söylediği hiç görülmedi. İşte bu ününü duyan Hatice adındaki Mekkeli bir tüccar Hz. Muhammed'e ticaret kervanlarının sorumluluğunu verdi. Hz. Muhammed 25 yaşında iken Hz. Hatice ile evlendi. Hz. Hatice'den ikisi erkek, dördü kız olmak üzere altı çocuğu oldu. "* (Okur vd, 2011: 106).

Benzer biçimde Hz. Ayşe de tarihi kadın karakter olarak Cemel Vakası'nda geçmektedir. 10. sınıf tarih ders kitabında Osmanlı'da eğitim konusunda Harem, Kırım Savaşı'nda Florence Nightingale ve 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı konusunda Nene Hatun konuları kadın tarihi olarak ayrı bir metin biçiminde verilmiştir (bkz. Ekler Tablo 2). "Harem" alt başlığı altındaki metinde şu ifadeler yer almaktadır:

> *"Haremde padişahın eşleri, çocukları ve cariyeleri yaşardı. Padişahın yaşadığı bölüme Hünkar Dairesi denirdi. Harem aynı zamanda okul niteliğindeydi. Hareme alınan cariyeler, kalfaların sıkı disiplini altında eğitimden geçirilirdi. Bu cariyeler özel yeteneklerine göre müzik, resim, edebiyat, örgü gibi dersler alır, bu alanda dini bilgileri öğrenmelerine de önem verilirdi. Belirli günlerde özel öğretmenler sarayda saz dersleri verirlerdi. Harem halkı günlerini kitap okumakla özellikle tarih öğrenerek geçirir ve musiki ile uğraşırlardı."* (Turan vd, 2013:56).

Osmanlılarda yönetim, askerî teşkilat ve eğitim konusunda saray kadınlarının haremde eğitim öğrenim gördüğü ifadesi de bulunmaktadır. Avrupa'nın gelişimine seyirci kalan Osmanlı konusunda İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth'in düşüncelerine yer verilmiştir. Osmanlı Devleti'nde basın-yayın hayatında gelişmeler (19. yüzyıl) konusunda kadın aydınlardan Fatma Aliye, Emine Semiye, Şair Nigar, Fatma Fahrünnisa, Fatma Kevser, Gülistan İsmet, Halide Edip, İsmet Hakkı, Fatma Müzehher'in isimleri

vurgulanmıştır. Osmanlı Devleti'nde eğitim alanında gelişmeler konusunda İstanbul ve taşrada kızlara ait okulların sayısındaki artıştan söz edilmiş, İstanbul'daki Kız Sultanisi'nin ders programı verilmiştir.

11. sınıf tarih ders kitabında kadın tarihine ilişkin bilgiler genellikle metin biçiminde sunulmuştur (bkz. Ekler Tablo 3). İlk Türk Devletleri ve Türk-İslam devlet yönetiminde hatunlar, İlk Türk ve Türk-İslam devletlerinde ve Osmanlı'da toplum yapısı konularında aileye geniş yer verilmiştir. "Orta Asya Türklerinde Kadın" başlıklı metin şu şekildedir:

> *"Hotan halkı çiftçilik, ipekçilik ve kenevircilik ile uğraşır. Kadınlar şalvar, kürk giyer ve saçlarını örerler. Erkekler gibi ata binerler. Törenlerde hakan ve hatun beraber otururlar. Selamlaşmada kadınlar da erkekler gibi dizlerini yere kadar bükerler.*
>
> *Diğer bir Orta Asya şehri olan Kaşgar halkı için de yine Çin kaynakları şu bilgiyi verir. "Müslüman olan Kaşgarlılar çok yumuşak huyludurlar, müzik ve oyundan hoşlanırlar. Toplum hayatında kadın ve erkekler hep beraberdirler. Kuça şehrinde ise kadın ve erkekler saçlarını keserler. Prof. Dr. A.Afet İnan, Tarih Boyunca Türk Kadının Hak ve Görevleri, s.34-35" (Okur vd, 2012: 66).*

Osmanlı'da toplumsal yaşantıda saray ve padişah kızının düğünü örnekleri metin şeklinde açıklanmıştır. Tanzimat'tan sonra Osmanlı toplum yapısındaki değişimde kadın-erkek eşitliği tartışmaları ve Fatma Aliye Hanım vurgulanmıştır. Halide Edip'in Fatih ve Kadıköy mitingleri de çağdaş Türk toplumu konularında verilmiştir. 13-18. yüzyıl Osmanlı'da eğitim konularında sıbyan mektebi ve haremden söz edilmiştir. Tanzimat sonrası Osmanlı eğitiminde kız çocuklarının eğitimine de bir paragraf değinilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük kitabında kadın tarihi daha ziyade önemli kadın karakterler üzerinden verilmiştir (bkz. Ekler Tablo 4). Mustafa Kemal'in hayatı konusunda annesi Zübeyde Hanım ve kız kardeşi Makbule Hanım'dan söz edilmiştir. İzmir'in işgali sırasında yapılan mitinglerde Nakiye Hanım ve Halide Edip'in mitingleri vurgulanmıştır. Büyük Taarruz'da Kara Fatma, Onbaşı Halide, Tayyar Rahmiye, Binbaşı Ayşe'den söz edilmiştir. Kadın tarihi medeni kanun ve kadın hakları dışında genel açıklamalarla verilmemiştir. Medeni Kanuna ilişkin açıklamada Türk kadınına sağlanan bazı haklar şu şekilde maddeleştirilmiştir:

"- Tek eşle evlilik kabul edildi.
- Resmi nikah zorunluluğu getirildi.
- Evlilikte yaş sınırı getirildi.
- Boşanma şartlara bağlandı.
- Kadın-erkek eşitlik ilkesi getirildi.
- Mirasta kadın-erkek eşitliği sağlandı.
- Evlenmede eşlerin isteği esas alındı." (Komisyon, 2011: 84)

İlk bayan voleybol oyuncusu Sabiha Fırat, ilk kadın muhtar Gül Ersin, ilk kadın mebus Satı Kadın metin olarak açıklanmıştır. Atatürk'ün manevi kızı ve kadın tarihçi Afetinan yalnızca inkılâpçılık metninin açıklamasında geçmektedir. Atatürk'ün eşi Latife Hanım'a ise kitapta yer verilmemiştir.

Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi kitabında kadın tarihine ilişkin doğrudan bir metin yerine kadın karakterler üzerinden örnekler verilmiştir (bkz. Ekler Tablo 5). II. Dünya Savaşı yıllarında radyo konusunda Safiye Ayla, Müzeyyen Senar, Hamiyet Yüceses, Perihan Altındağ Sözeri'den bahsedilmiştir. 1960-80'li yıllarda tiyatro konusuna örnek olarak Nisa Serezli, Gülriz Sururi'den, sinema konusunda Adile Naşit, Filiz Akın, Türkan Şoray, Fatma Girik, Hülya Koçyiğit'ten söz edilmiştir. Yurtdışından kadın tarihine tek örnek küreselleşmenin müziğe etkisi konusunda Madonna olmuştur. Sezen Aksu ise 1980'li ve 1990'lı yıllarda Türk pop müziğine örnek olarak verilmiş, Sertab Erener ise 2003 yılında Eurovision Şarkı yarışmasındaki başarısıyla anılmıştır. Şöyle ki:

"1980'li yıllarda arabesk müziğin de etkisiyle nispeten durgun bir dönem geçiren Türk Pop Müziği Sezen Aksu, Erol evgin ve Barış Manço gibi isimlerle birlikte 1990'dan sonra özellikle gençler tarafından ilgiyle takip edilmiştir. Tarkan ile daha geniş kitlelere ulaşan Türk Pop Müziği Sertab Erener'in Eurovision Şarkı Yarışmasını kazanmasıyla uluslararası alanda da önemli bir başarı kazanmıştır. " (Okur vd, 2013: 217)

Ders kitaplarında sınıf seviyelerine göre kadın tarihinin oranı yöntem kısmında da belirtildiği gibi kitabın toplam sayfa sayısına kadın tarihinin geçtiği sayfa sayısı oranlanarak tespit edilmiştir. Bu oranlar,9.

sınıflarda % 4,145; 10. sınıflarda % 3,153; 11. sınıflarda % 6,276; Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük kitabında % 3,686 ve Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi kitabında % 1,694 olarak bulunmuştur. Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi ders kitabı dışındaki diğer tarih ders kitaplarındaki oran yurt dışındaki çalışmalarla karşılaştırıldığında oldukça iyidir. Yeterli olmasa da kadın tarihinin ders kitaplarında görünür hale geldiği söylenebilir.

Orta öğretim tarih ders kitaplarında kadınların temsil edildiği rollere ilişkin bulgular

İncelenen ortaöğretim tarih ders kitaplarında kadın tarihine hangi konular içinde, ne şekilde ve hangi sayfalarda yer verildiğine ilişkin verilerden kadınların temsil edildiği rollere ulaşılmıştır. Bu roller anne ve eş, devlet yöneticisi, savaşçı, yazar, sanatçı, sporcu *ve* hemşire şeklinde kategorileştirilmiştir.

Anne ve eş. Ders kitaplarında kadınların en fazla temsil edildiği rol anne ve eş olmalarıdır. Aile konusuna oldukça geniş yer verilmiştir. İslamiyet öncesi dönemde Türk kadının konumundan söz ederken Ziya Gökalp'in "Türkçülüğün Esasları" adlı eseri örnek gösterilmiştir. Çocukların velayetinde anne ve babanın ortak hakka sahip oldukları, kadının yalnız ev içinde değil tarlada, pazarda ve hatta devlet işlerinde eşinin yardımcısı olup özellikle sosyal etkinliklerde ön planda yer aldığı söylenmiştir. Türk-İslam devletlerinde sosyal yapı konusunda toplumda ailenin babaerkil olmasına rağmen Türk aile yapısında kadının da etkisi olduğundan, ailede alınan kararlara katıldığından söz edilmiştir. Osmanlı ailesi konusunda Kınalızade Ali Efendi'nin aile tanımına yer verilmiştir. Buna göre kadın sağlıklı, iffetli ve evi korumada kudretli ve yeterli olmalıdır. Erkek eşinin üzerine başka kadın ve cariye almamalıdır. Osmanlı ailesinde tek eşliliğin hâkim olduğu ailenin karı, koca ve çocuklardan ibaret olduğu vurgulanmıştır.

Ders kitaplarında evlilik konusuna da geniş yer verilmiştir. İslam öncesi Türk toplumlarında evlenmenin söz kesme, nişan ve düğün töreniyle tamamlandığı, kadının mülkiyetinde olmak üzere kız tarafının erkek evinden "kalın" aldığı belirtilmiştir. Evlilikte eşler arasında sadakatin esas olduğu ve evli erkek ve kadının gayri meşru ilişkide bulunmalarının cezasının ölüm olduğu söylenmiştir. Türk-İslam devletlerinde evlenme gelenekleri de açıklanmış, damadın ailesi tarafından gelinin babasına at; anne ve kardeşlerine elbiseler verildiği, düğünün zorunlu olduğu belirtilmiştir.

Devlet yöneticisi. Ders kitaplarında kadınların devlet yönetimindeki rolüne ilişkin olarak en çok söz edildiği konu hükümdar eşi "hatun" olmalarıdır. Gerek ilk Türk devletlerinde gerekse ilk Türk-İslam devletlerinde hatun konusuna geniş yer verilmiştir. Kültür ve uygarlık konularına dayanan özellikle 11. sınıf tarih ders kitabında hatunların tahta çıkış törenlerinden, Türk-İslam devletlerinde hatunların gücünden, ayrı divana, saraya, iktalara ve başkente dahi sahip olduğundan söz edilmektedir.

Kadınlar ayrıca devlet yöneticisi yakınları olarak da kitaplarda yer almaktadır. Hz. Muhammed'in eşleri Hz. Hatice ve Hz. Ayşe'den 9. sınıf tarih ders kitabında söz edilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi Atatürkçülük kitabında da Mustafa Kemal'in hayatında annesi Zübeyde Hanım ve kız kardeşi Makbule Hanım'ın yerine değinilmekte, ancak eşi Latife Hanım'dan hiç söz edilmemektedir. Oysa Mustafa Kemal ile Latife Hanım'ın kısa süren evlilikleri sırasında pek çok ilk yaşanmıştır. O dönemin yaygın uygulamasında kadınlar dini nikâhta yer almazken Latife Hanım yer almıştır. Eşinin isteği üzerine TBMM'deki oturumları izlemeye giderek meclise giren ilk Türk kadını olmuştur. Pek çok yurt gezisinde Mustafa Kemal'e eşlik etmiştir.

Tarih ders kitaplarında evlilik yoluyla devlet yönetiminin güçlendirilmesinin amaçlandığı örnekler de verilmiştir. Hunlar konusunda Çinli prenseslerin Hun hakanlarıyla evlendirilmesine ve Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın bir Karahanlı prensesi ile evlenerek iki devlet arasında akrabalık kurulmasına değinilmiştir.

İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth'in ağzından Osmanlı Devleti üzerinde bir değerlendirme yaptırılarak dolaylı da olsa kadın devlet yöneticisine yer verilmiştir.

Kadınların siyasal alanda edindiği haklara da tarih ders kitaplarında geniş yer bulmuştur. İlk kadın muhtar Gül Ersin, ilk kadın mebus Satı kadından söz edilmiştir. Dünyadaki gelişmiş pek çok ülkeden önce Türkiye'de kadınların siyasal alanda hak sahibi olduğu örneklerle vurgulanmıştır.

Tarih ders kitaplarında yönetim açısından Hititlerde Tavananna'dan, (kraliçe rolü) eski Mısır'da kadınların pek çok hakka sahip olduğundan bahsedilmemiştir. Güncel tarih ders kitapları oğulları

büyüyünceye kadar devlet kontrolünü ele geçiren kadın monarklar hakkında hiçbir bilgi vermemiştir. Osmanlı'da Kösem Sultan, Turhan Sultan ya da Hürrem Sultan'dan söz edilmemiştir.

Savaşçı. Tarih ders kitaplarında kadınların cephede savaşçı özellikleri de vurgulanmıştır. 93 Harbinde Nene Hatun'dan ayrıntılı biçimde söz edilmiştir. Erzurum'da Aziziye savunmasına katılan Rus işgaline karşı Erzurum'daki halk direnişinin simgesi haline gelen Nene Hatun'un kadın tarihindeki önemi büyüktür. Üç aylık bebeğini evde bırakıp vatan savunmasına katılmıştır. Savaştan sonraki hayatı, hakkında yazılan eserler de ders kitaplarında örnek gösterilecek niteliktedir.

Milli Mücadele döneminde Nakiye Hanım ve Halide Edip'in mitinglerinin milli bilincin oluşmasındaki önemleri vurgulanmıştır. Kara Fatma, Onbaşı Halide, Tayyar Rahmiye, Kılavuz Hatice, Gördesli Makbule isimleri Kurtuluş Savaşı'nda düşmanla çarpışan Müslüman Türk kadınları olarak verilmiştir. Binbaşı Ayşe, Milli Mücadelede kadınların yalnızca cephe gerisinde değil, cephede de düşman ile savaşıp yaralandığı, mücadeleyi bırakmayıp amacına ulaşması açısından kendisiyle yapılan mülakattan alıntılarla örnek gösterilmiştir.

Yazar. 19. yüzyılda basın yayın hayatındaki gelişmelerden söz ederken dönemin aydın bürokrat kesiminin eşleri ve kızları olarak Fatma Aliye, Emine Semiye, Şair Nigar, Fatma Fahrünnisa, Fatma Kevser, Gülistan İsmet, Halide Edip, İsmet Hakkı, Fatma Müzehher hanımlardan söz edilmiştir.

Batıda başlayan kadın-erkek eşitliği tartışmalarının Osmanlı toplumunu kademeli olarak etkilediği belirtilmiştir. Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı Fatma Aliye Hanım yaptığı çalışmalarla Osmanlı toplumunda ilk kadın hakları savunucusudur. Fatma Aliye Hanım'ın biyografisine de kitapta yer verilmiştir.

Sanatçı. 11. sınıf tarih ders kitabında "Türklerde Sanat" konusunda kadınlara hiç yer verilmemesi oldukça ilginçtir. Oysa kadınların halı dokumacılığı gibi geleneksel el sanatlarında önemli yeri olduğu bilinmektedir.

Önceki bölümde belirtildiği gibi Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi ders kitabında radyo konusunda sanatçılar olarak Safiye Ayla, Müzeyyen Senar, Hamiyet Yüceses, Perihan Altındağ Sözeri 'nin isimleri geçmektedir. Tiyatro konusuna örnek sanatçılar Nisa Serezli, Gülriz Sururi'den, sinema konusunda Adile Naşit, Filiz Akın, Türkan Şoray Fatma Girik, Hülya Koçyiğit'ten bahsedilmiştir. Madonna, küreselleşmenin müziğe etkisi konusunda yurt dışından verilen tek örnektir. Sezen Aksu 1980'li ve 1990'lı yıllarda Türk pop müziğine katkıları, Sertab Erener ise 2003 yılında Eurovision Şarkı yarışmasındaki başarısıyla anılmıştır.

Sporcu. Ortaöğretim tarih ders kitaplarında kadınların sporcu rolüne bir örnekle değinilmiştir. İlk bayan voleybol oyuncusu Sabiha Fırat'tan söz edilmiştir.

Hemşire. Hemşireliğin kurucusu olarak bilinen Florence Nightingale'in Kırım Savaşı'ndaki faaliyetleri ortaöğretim ders kitabında yer almıştır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Türkiye'deki güncel orta öğretim tarih ders kitaplarında sunulan tarihi olaylar içinde kadınların nasıl yer aldığının incelendiği bu çalışmada bir anlamda kadın tarihinin izi sürülmüştür. Ders kitapları öğretim programı ile şekillendiğinden programda da olduğu gibi bağımsız bir kadın tarihine yer verilmediği saptanmıştır. Tarih konuları içinde kadın tarihi ile ilgili konular metin şeklinde, tarihi karakterler üzerinden ya da konu içinde ifade olarak geçmiştir.

Orta öğretimde sınıf seviyelerine göre kadın tarihinin oranı 9. sınıflarda % 4,145; 10. sınıflarda % 3,153; 11. sınıflarda % 6,276; Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük kitabında % 3,686 ve Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi kitabında % 1,694 olarak tespit edilmiştir. Buna göre tarih ders kitaplarında kadının tarih konuları içinde görünür olduğu, ancak yine de bu oranın yeterli olmadığı söylenebilir. Dolayısıyla bu sonuç Osler'ın (1994) İngiltere'deki tarih ders kitaplarına ilişkin araştırmasında ulaştığı ulusal öğretim programındaki yeniliğe rağmen ders kitaplarında kadınların erkeklerden çok daha az temsil edildiği şeklindeki sonuçla örtüşmektedir.

Türkiye'de ortaöğretim tarih ders kitaplarında kadınların temsil edildiği en yaygın rol, anne ve eş olmalarıdır. Yalnızca eski Türkler ve Osmanlılarda değil, Cumhuriyet döneminde de kadının anne ve eş kimliği ön plana çıkarılmaktadır. Gelgeç-Bakacak (2009: 634) araştırmasında cumhuriyet döneminde kadın

dergilerinde ve gazetelerinde yayımlanan pek çok makale ve yazıda çalışan kadın imajının ev kadını, aile kadını ödevleriyle aykırı olacak şekillerde tecelli etmesinin istenmediği ve kadının ana ve eş olarak görevlerinin yerine getirilmesinin birincil öncelikte olduğunun vurgulandığını belirtmektedir. Ders kitaplarında kadının devlet yöneticiliği ve savaşçı yönü de ele alınmaktadır. Özellikle savaşlardaki fedakârlıkları, yalnızca cephe gerisinde değil, bizzat savaşan kahramanlar olarak resmedilmiştir. Kırkpınar (2001) ve Yazıcı'nın (2011) çalışmalarında da Türk kadınının savaşlardaki etkin rolleri cemiyetler kurmak, cepheye silah taşımak, cephane imalathanelerinde, amele taburlarında çalışmak, ordunun, askerlerin yiyecek, giyecek ihtiyaçlarını karşılamak, yardım toplamak, göçmenlere ve kimsesizlere yardım etmek ve silahlı mücadeleye katılmak şeklinde örneklerle anlatılmıştır. Kadınların yazar ve sanatçı olarak da ders kitaplarında yer aldığı tespit edilmiştir. Özellikle Fatma Aliye Hanım özelinden Osmanlı kadın hareketlerine değinilmesi kadın tarihi konularıyla doğrudan örtüşmektedir. Ders kitaplarında kadınların ekonomideki rolüne değinilmemiştir. Oysa kadınların ekonomideki etkisini inceleyen pek çok araştırma bulunmaktadır. Örneğin Dingeç(2010)'in makalesinde 17, 18 ve 19. Yüzyıllarda kadının ekonomik anlamda üretim sürecindeki yeri emeğini ve bilgisini değerlendiren kadınlar, cariyeler (köle kadınlar), para hareketliliğini sağlayan varlıklı hanımlar, eğlence hayatından kazanan kadınlar, başlıkları altında incelenmiştir. Makal (2010) da çalışmasında erken cumhuriyet döneminde kadın işçilerin niceliği, kadın işçilerin iktisadi faaliyet alanları ve çalışma koşullarını açıklamaktadır. Erdal (2008) makalesinde Halide Edip'in kadının eğitimi ve çalışma hayatında yer alması konusundaki yazılarından örnekler sunmaktadır.

Bu araştırmada kadın tarihi geniş anlamıyla ele alınmış ders kitaplarında yalnızca tarihteki ünlü kadın karakterler değil, tarihin siyasal, sosyal, kültürel, ekonomik konularında kadınlara yer veriliş biçimleri de belirlenmiştir. Türkiye'deki ortaöğretim tarih ders kitaplarında kadınların anne ve eş rollerinin yanı sıra devlet yöneticisi, savaşçı, yazar, sanatçı, sporcu ve hemşire rolleri ile yer aldığı tespit edilmiştir. Tarihin sosyal konularında daha çok aile yaşamı içinde kadın vurgusu ön plana çıkarken, siyasi tarihte kadının devlet yöneticisi ve savaşçı kimliği de var olmuştur. Kültürel alanda yazar ve sanatçı kadınlar da örneklerle sunulmuştur. Kadın tarihi çalışmalarının Türkiye'de artarak gelişmesi bu alana ilişkin literatürü zenginleştirecektir. Ders kitapları da bu gelişimin geniş kitleler tarafından öğrenilerek kadına karşı ön yargıların ortadan kalkmasında anahtar rolünü sürdürecektir. Ders kitaplarında kadın tarihi ya da diğer bir ifadeyle toplumsal cinsiyet alanındaki çalışmalar arttırılmalıdır. Bundan sonraki çalışmalar önceki yılların tarih ders kitaplarındaki kadın tarihinin karşılaştırmalı analizi ve ders kitaplarında kadın görselleri üzerine gerçekleştirilebilir.

Kaynakça

Araz, Y. (2008). *Klasik dönem Osmanlı toplumunda Müslim- Gayri Müslim ilişkileri bağlamında lise tarih ders kitaplarında öteki sorunu.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, .Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Bekiroğlu, N.(1998). *Şair Nigar hanım*, İstanbul: İletişim yayınları.

Berktay, F.(2015). Feminist tarih: Yeni bir gelecek için geçmişi geri almak A. Şimşek (Ed). *Tarih için metodoloji (*s.147-156). Ankara: PegemA Yayıncılık.

Chick, K. A. (2006) Gender balance in K-12 Amerikan history textbooks. *Social Studies Research and Practice,* 1(3), 284-290.

Cresswell, J.W.(2003) *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve deseni*. (M. Bütün, S.B. Demir, Çev. Ed..). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Çakır, S. (1996) Tarih içinde görünürlükten kadınların tarihine: Türkiye'de kadın tarihini yazmak. S. Çakır ve N. Akgökçe. (Ed.) *Farklı feminizmler açısından kadın araştırmalarında yöntem* (s. 222-230). İstanbul: Sel yayınları.

Çakır, S.(1996). *Osmanlı kadın hareketi.* İstanbul: Metis Yayınevi.

Delaney, J. A. (1996) Voices Not Heard: Women in History Textbook In Kay E. Vandergrift, (Ed.) *Ways of knowing*. (pp. 303-320). Lanham, MD: Scarecrow Press.

Demircioğlu, E.(2014). *10. ve 11. sınıf tarih ders kitaplarında yer alan görseller ve metinlerde toplumsal cinsiyet temsiliyle ilgili tarih öğretmenlerinin görüşleri (Trabzon örneği)*. Yayımlanmamış doktora tezi. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Dingeç, E.(2010) Osmanlı toplumunda kadınların üretime katkıları, *History Studies*,2(1),9-30. doi:10.9737/hist_84

Durakbaşa, A.(2000).*Halide Edip Türk modernleşmesi ve feminizm.* İstanbul: İletişim Yayınları

Erdal, C., ve Yiğit, B.(2003) *Konu alanı ders kitabı incelemesi*, Ankara: Anı Yayıncılık.

Erdal, K.(2008) Halide Edip'in bakış açısıyla kadının çalışma hayatı. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*,7(1),s.109-123.

Gelgeç-Bakacak, A. (2009). Cumhuriyet dönemi kadın imgesi üzerine bir değerlendirme, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 44, 627-638.

Gelibolu, P.(2008). *Türkiye'de orta öğretim tarih ders kitaplarında coğrafi keşifler konusu ve yorumlar.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Genovesel, E. F.(1992). Placing women's history in history. *New Left Review*, 133, 5-29.

Göçek, F. M. B., & David, M. (2000). 18. yüzyıl galata kadı sicillerinde Osmanlı kadınlarının toplumsal sınırları. Madeline C. Zilfi,(Ed.) (N. Alpay Çev.) *Modernleşmenin eşiğinde Osmanlı kadınları*, (s. 47-62), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Hufton, O., Mc. Millan, J., Davis, N.Z., Humphreys, S., John, A., Gordon, L., Rendall, J., and Davin, A.(1985). What is woman history, *History Today*, 35(6), 38-48.

İşçimen, S.(2007) *Türkiye Cumhuriyeti'nde ilkokullarda okutulan tarih ders kitapları (1923-1931).* Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Mersin.

Kabapınar, Y.(2003),Bir öğretim materyali olarak hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitapları., C. Öztürk ve D. Dilek, (Ed.), *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitapları*, (s. 317-342)Ankara: Pegem A.

Kırkpınar, L.(2001). Türk Kurtuluş Savaşında Türk kadını, *VII. Askeri Tarih Semineri Bildirileri, (*s. 105-113), Ankara: Genel Kurmay Basımevi.

Levstik, L.S. (2008). İyi huylu kadınlar nadiren tarih yapar: Tarih öğretimi ve öğreniminde toplumsal cinsiyet, M. Safran, ve D. Dilek (Ed.). *21. yüzyılda kimlik, vatandaşlık ve tarih eğitimi*. (s. 175-198) İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.

Levstik, L.S., and Groth, J. (2002). Scary thing being an eighth grader: Exploring gender and sexuality in middle school history unit. *Theory and Researchin Social Education*, 30(2), 233-254.

Makal, A.(2010). Türkiye'de erken cumhuriyet döneminde kadın emeği. *Çalışma ve Toplum*, 13-40.

Merriam, S. B.(2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber*, (S. Turan Çev. Ed.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Müjdeci, M.ve Karakılıç,C. (2007). Dönemin ders kitaplarında 27 mayıs 1960 ihtilali ve etkileri. *Ekev Akademi Dergisi*. 11(31), 55-66.

Osler, A. (1994) Still hidden from history? The representation of women in recently published history textbooks, *Oxford Review of Education*, 20(2), 219-235.

Öztürk, İ. H. (2011a). Ders kitaplarında özgünlük sorunu ve nedenleri: Tarih ders kitapları örneği *Educational Policy Analysis and Strategic Research*, 6(1), 23-37.

Öztürk, İ. H.(2011b). Tarih öğretiminde anakronizm sorunu: sosyal bilgiler ve tarih ders kitaplarındaki kurgusal metinler üzerine bir inceleme. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 37-58.

Repoussi ve Titiaux-Guilllon (2010). New trends in history textbook research: Issues and methodologies toward a school histography. *Journal of educational Media, Memory and Society*, 2(1), 154-170. doi:10.3167/jemms.2010.020109.

Ten Dam, G., Rijkschroeff, R.(1996). Teaching women's history in secondary education: Constructing gender identity. *Theory and Research in Social Education,* 24 (1), 71-88.

Yazıcı, N. (2011). Çanakkale Savaşında Türk kadının rolü, *Gazi Akademik Bakış*, 5(9), 245-264.

Yıldırım, A.ve Şimşek, H.(2004). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Seçkin yayıncılık.

Yıldırım, T., Şimşek, A.(2015). Erken cumhuriyet dönemi lise tarih ders kitaplarında din anlatısı. *Eğitim ve Bilim.* 40(179),.323-340. Doi:10.15390/EB.2015.4246

Yılmaz, İ.(2012). Osmanlı kadın tarihine ilişkin birkaç not. *Osmanlı Kadın Araştırmaları Dergisi.* 10(1), 61-81.

Zeyrek, Ş. (2007). Liselerde okutulan Türkiye Cumhuriyeti ve atatürkçülük adlı ders kitaplarında Çanakkale Savaşları. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. 40, 707-721.

İncelenen Ortaöğretim Tarih Ders Kitapları

Komisyon.(2011). *Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti inkılâp tarihi ve atatürkçülük*. Ankara: Ada Matbaacılık.

Okur, Y., Aksoy, M., Kızıltan, H., Sever, A., Öztürk, M., ve Karaman, M. (2012). *Ortaöğretim tarih 11.* Ankara: Başak Matbaacılık.

Okur, Y., Sever, A., Aydın, E., Kızıltan, H., Aksoy, M. ve Öztürk, M.(2013). *Ortaöğretim çağdaş Türk ve dünya tarihi 12.* Ankara: Saray Matbaacılık.

Okur,Y., Genç, İ., Özcan, T.,Yurtbay, M. ve Sever, A.(2011). *Ortaöğretim tarih 9*. Ankara: Evren Yayıncılık.

Turan, V., Genç, İ., Çelik, M., Genç, C. ve Türedi, Ş.(2013). Ortaöğretim tarih 10. Ankara: Başak Matbaacılık.

EKLER

Tablo 1. Orta Öğretim Tarih 9 ders kitabında kadın tarihine ayrılan yer

Sf. no	Konu	Kadın tarihi	Kadın tarihinin veriliş biçimi
76	Hunlar	Çin prenseslerin Hun hakanlarıyla evlendirilmesi	Konu içinde ifade olarak
89	Orta Asya'da Kurulan İlk Türk Devletleri	Türklerde kadının toplumdaki yeri	Metin şeklinde
105	İslamiyet Öncesi Arap Yarımadası	Kız çocuklarına değer verilmediği, kadının miras hakkından yararlanamadığı	Konu içinde ifade olarak
106-107	Hz. Muhammed'in Peygamberlik Öncesi Hayatı	Hz. Hatice	Karakter üzerinden
119	Deve Olayı(Cemel Vakası)	Hz. Ayşe	Karakter üzerinden
143	Batı Karahanlı Devleti	Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın bir Karahanlı prensesi ile evlenerek iki devlet arasında akrabalık kurması	Konu içinde ifade olarak
184	Türkiye Selçuklu Devleti Kültür ve Medeniyet	Bacıyan-ı Rum	Metin şeklinde

Tablo 2. Orta Öğretim Tarih 10 ders kitabında kadın tarihine ayrılan yer

Sf. no	Konu	Kadın tarihi	Kadın tarihinin veriliş biçimi
47	Osmanlılarda Yönetim, Askeri Teşkilat ve Eğitim	Saray kadınlarının haremde eğitim öğrenim görmesi	Konu içinde ifade olarak
56	Osmanlı'da Eğitim	Harem	Metin şeklinde
102	Avrupa'nın Gelişimine Seyirci Kalan Osmanlı	İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth	Metin şeklinde
177	Kırım Savaşı	Florence Nightingale	Metin şeklinde
185	1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı	Nene Hatun	Metin şeklinde
199	Osmanlı Devletinde Basın-Yayın Hayatında Gelişmeler(19. yy)	Fatma Aliye, Emine Semiye, Şair Nigar, Fatma Fahrünnisa, Fatma Kevser, Gülistan İsmet, Halide Edip, İsmet Hakkı, Fatma Müzehher	Karakter üzerinden
200	Osmanlı Devleti'nde Eğitim Alanında Gelişmeler	İstanbul ve taşrada kızlara ait okulların sayısında artış, İstanbul Kız Sultanisinin ders programı	Konu içinde ifade olarak

Tablo 3. Orta Öğretim Tarih 11 ders kitabında kadın tarihine ayrılan yer

Sf. no	Konu	Kadın tarihi	Kadın tarihinin veriliş biçimi
16	İlk Türk Devletlerinde Yönetim	Hatunların tahta çıkış töreni	Metin şeklinde
22	Türk İslam Devletlerinde yönetim	Türk İslam devletlerinde hatun	Metin şeklinde
66	İlk Türk Devletlerinde Toplum Yapısı	Aile(oguş) Orta Asya Türklerinde kadın	Metin şeklinde
73-74	Türk-İslam Devletlerinde Sosyal Yapı	Aile Türk-İslam devletleri döneminde evlenme	Konu içinde ifade olarak
85	Osmanlı Toplum Yapısı	Osmanlı ailesi Kınalızadeye göre Osmanlı ailesi	Metin şeklinde
87	Osmanlı Toplum Yapısı	Toplumda kadın, çocuk ve yaşlıların korunması ve özürlülerin bakımının vakıflar aracılığıyla gerçekleşmesi	Konu içinde ifade olarak
88-89	Toplumsal Yaşantı	Saray Padişah kızının düğünü	Metin şeklinde
92	Tazimattan Sonra Osmanlı Toplum Yapısındaki Değişim	Kadın erkek eşitliği tartışmaları Fatma Aliye hanım	Metin şeklinde
95	Çağdaş Türk Toplumu	Halide Edip'in Fatih Mitinginden, Kadıköy mitinginden	Metin şeklinde
96	Çağdaş Türk Toplumu	Atatürk ve çağdaş Türk kadını	Konu içinde ifade olarak
183	Osmanlı'da Eğitim (13-18.yy)	Sıbyan mekteplerinin kız, erkek ve karma olmak üzere farklı binalar şeklinde olması, Kız çocuklarının da bilgili, tecrübeli ve hafız olan kadınlar tarafından eğitilmesi	Konu içinde ifade olarak
186	Osmanlıda Eğitim(13-18.yy)	Harem	Metin şeklinde
195	Tanzimat Sonrası Osmanlı Eğitimi	Kız çocuklarının eğitimi	Konu içinde ifade olarak

Tablo 4. TC İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında kadın tarihine ayrılan yer

Sf. no	Konu	Kadın tarihi	Kadın tarihinin veriliş biçimi
4	M.Kemal'in Hayatı	Zübeyde Hanım Makbule Hanım	Karakter üzerinden
27	İzmir'in İşgali	Nakiye Hanım Halide Hanım'ın Sultan Ahmet hitabesi	Metin şeklinde
63	Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi	Kara Fatma, Onbaşı Halide, Tayyar Rahmiye Binbaşı Ayşe	Karakter üzerinden
84	Medeni Kanunun Kabulü	Medeni Kanun	Metin şeklinde
96	Toplumsal Hayatın düzenlenmesi	Kadın hakları	Konu içinde ifade olarak
138	Cumhuriyetin Kazanımları	1929 yılında şampiyon FB voleybol takımında bir bayan oyuncu Sabiha Rıfat, İlk kadın muhtar Gül Esin	Metin şeklinde
155	Halkçılık İlkesi	İlk köylü kadın mebus Satı Kadın	Metin şeklinde
173	İnkılâpçılık	Afetinan anlatıyor	Konu içinde ifade olarak

Tablo 5. Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi ders kitabında kadın tarihine ayrılan yer

Sf. no	Konu	Kadın tarihi	Kadın tarihinin veriliş biçimi
72	II. Dünya Savaşı Yıllarında Radyo	Safiye Ayla, Müzeyen Senar, Hamiyet Yüceses, Perihan Altındağ Sözeri	Karakter üzerinden
166	1960-80'li Yıllarda Tiyatro ve Sinema	Nisa Serezli, Gülriz Sururi Adile Naşit, Filiz Akın, Türkan Şoray Fatma Girik, Hülya Koçyiğit	Karakter üzerinden
207	Küreselleşmenin Müziğe Etkisi	Madonna	Karakter üzerinden
217	1980' li Yıllar Türk Pop Müziği 2003 Eurovison Şarkı Yarışması	Sezen Aksu Sertab Erener	Karakter üzerinden